

10841

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Västmanland

Fläcketo sn

10841

Pettersson, Matilda 1937.

ELMA:s frigel. d. 87 slumbersdning
och brygd.

12 H. 4^e

Genomg. och försedd med fonetisk skrift
av h. Emil Eriksson, 1938. se även asc. 11072

N:1

M 87: Om humleodling.Västmanland

Humle, humla sägs även här. En annan benämning på humlen när man talar om brygd, är baske. Har du lagt baske i dricka, då menar man humle. "Då är att bra lite baske på."

Fläckebo m

hümka. m.

hümara

baske

"taga f. -or

hümst taga f.

päpka f. -or.

hümst päpka

hümst gåtran

hüsbehör

iätagna

tagan

Humlans växt kallas taga, en hummettaga. Och frukterna, knopparne kallas päpka, en hummetpäpka. Då är int många päpklar på drickat, då är lite basket. Humlegårdar fanns vid många gårdar, dock inte alla. Den var förlagd intill någon uthusbyggnad i skydd av denna. Bara en liten fyrkant vid en någon stor bondgård man odlade inte här mera än till husbehov

Kanske någon granne köpte något som inte odlade själv. När tagorna voro antagna togo störrarne upp, och på varen lades ris över till tagen kom upp, då sattes störrarne ned igen.

Störrarne skulle vara mycket långa och raka samt

N:2

barkade, så att man kunde skjuta av Tågan
lätt från storen när den skördades. Ett
ordopråk säger att "han är rak i ryggen som en
hummelstöv". Somliga Tågar väder så långa så
inga stötar fostrar, men då får de hänga med för
ruster. När man skörde humlen så satte man
sig flere personer, hättat kvinnorna och barnen
runt ett stort bykeskar och kastade ned
präplorna deri och Tågen kastades bort.

När humlen fick förka av det mesta, så stoppades
den i glesa påsar eller säckar som hängdes
upp på en vind där det var luftigt.

Mätt: Mätta om att göra mätt. Jäg har en
mätta på gång. Dermed menas att man har
lagt i kom i ett kar eller i en lave till
mätning. En mätta, dermed menas hela
partiet man mättar på en gång. Till mättkom
skulle vara bra såd, så att man fick ut gradslarne.

häm^{pl.}st^mör, m^{an}

bykeskar

Tågen

präplorna

påsar

mätta, -, -

mält n.

mätta f. -or

lävs m. -ar.

grad, m. -ar.

A:3

Något råg blandade man i kornet om man hade
 något råg att undvara. Det blev sötare mat
 derav. Då är mälta, då har det grott, då är
groddar på säden. Groddarne kallades även för
kanor. När man la i mälta, så hade man säden
 i ett stort kar, och slog vatten på så att det blev
 jämt blött, sedan tappades vattnet ut och säden
 lades upp i en hög på ett golv att ta värm-
ning och börja gro. När säden blev varm,
mältan har värmt sej, så drogs säden
 omkring i ett tunnare lager så att inte
 mätningen gick för fort och röides om-
 kring i säden ibland. Kländes säden för
 torr ovannä så fick man stänka på
 något vatten för att erhålla jämn fuk-
 tighet för groningen. När kornen varo
 lagom utväxta, groddarne omkring en
 centimeter långa, så fick den ijvära

"invara

mälta, grot

"grodd m-ar.

"kanor?"

"la i mälta

ga i kan = mälta

"ta värmning

"mältan har

"värmt sej

"grönning

"sej töt av

"S. Y.

Se mältan ges i kan, då fädder, skäl op i väster.
 kan. m. -ör.
 ser grova piggen = kan.

N:4

ut längre utan sen skulle säden torkas
 i en dertill byggd körna eller senare på ^{zöna f. 2 or.}
 bastu lavarne. Säden har nu vuxit ihop ^{bastu lavarne}
 som garnhärvor, och den breddes nu ut på ^{lavs, m -ar.}
 lavarne i tunna lager att torka. Bastun el-
 dades riktigt varm, sedan fick man krypa
 på lavarne och röra omkring matlet så att
 det torka jämt och fint. På en körna
 som var byggd för ändamålet, var ^{zop m -ar.} källor
 lagda intill varandra, som en lave. När
 mättan legat några dagar på de övre källor
 röides och skuldes dessa åt, så att säden rasade
 ned på de undre källor. Detta sätt var
 ju bättre än att röra i säden. När matlet
 var riktigt tont så maldes det sönder något
 men grovt makt, nästan bara krossat skull (^{grövmät})
 det vara till dricka när man byggde, ehist
 blev inte drickat klar om det var för fint matlet. (^{fönmät})

JLMA 10841. M. Pettersson. 1937

VSTM. FLÄCKEBO

Fvgl. M 87

N:5

Malt drycker

Öl och svagdricka var det vanligaste, man ok n.

bryggde på gästgivarvärdarum och bondgårdarne svagdricka n.

Ölet bryggdes först med mycket malt till.

Man tog ur det mesta ur mallet till Ölet.

När det var färdigkokt så bryggde man färdigkoka

svagdricka på mallet igen, och tog då ur all malt m.

must ur ölmallet. Namn på öl här i orten ok mälta n.

var, Starköl, färsköl, gälöl, slätteröl, bröllops stark ok n.

dricka, gravölsdricka. Iskallardricka hade de färsk ok

på gästgivargården i Henningsbo. jukt ok

Det sämsta drickat som man skjöljde av mallet slöt ok

blev ätterlank. bröllopsdricka n.

Drickat kunde vara för bäskt eller för lite bärke ätterlank m.

på. Smaka ståndi vara gammalt. Ha slage av sey bäskt ~ bäskt

när kumman eller kärlet inte har varit lufttätt stån

Böjja surra. Böjja ta slut kommit ned på järten slage av sey

Ull jäsnung på dricka. Smakar ojäset. luftät

surra, -, -,
gest n, jäsnung

ULMA 10841. M. Pettersson. 1937

VSTM. FLÄCKEBO

Frgl. M 87

ojäset

N:6

1 bäska
 2 ljudet
 västar
 ät o.
 bäska

1 När hade i allmänhet 2 rör.
 2 personer. stodo milt enor varandra och röde.
 1 rörs uto "bräars" var en ära.

Wört eller Buska kallades drickat innan det
 blev hopkokat och inge bäske ja.

ja häller ja brygger i da, sa man om brygga
 dricka. Man bryggde i särskilda hus som kal=
 las brygghus, med en eller två stora inbyggda
 (eller inmurade rättare,) prammerar.

Kvällen före innan man skulle brygga, skulle
 man syfta mattet i ett kar, man lade mat=
 tet i en hög i karet och derpå slog litet vatten
 så att det bara blev fuktigt litet i taget, sedan
 röides mattet duktigt med ett roder en träspade
 som såg ut som en ära. När mattet var väl ge=
 nomsyftat ströddes fört matt ovann på högen
 och breddes ett lakan över karet. Det skulle
 då stå och söttna tills nästa dags otta, då man
 värnde en skypa vatten i taget först och slog ja
 mattet och röide om duktigt, dess mer man röide
 dess sötare skulle drickat bli. Efter några

1 vort, m
 bäska f.
 bäska n.
 1 brygga, -da, -l
 1 brygghus, n. pl.
 1 präm, m. -ar.

1 syfta, -, -

1 rör n. - pl.

1 ära f. -or

1 jämsyfta

1 kära

1 söttna

1 öta f. -or

1 skypa f. -or

skopor fick man öka på vattmängden, det skulle stå och sättna en stund mellan varje rörning. När man fått den erforderliga mängden vört man ville ha så fick det stå en bra stund och sjunka, så att man kunde ösa det klara av vörten i pannan för kokning. En röst-tina, eller ett mindre röstkar gjordes i ordning, man lade i rösten. Det tillgick så, man lade först enpinnar på botten av tinan, så snoddas halmband och lades i rund omkring kanten noga och i hela botten, så på detta en halmtapp och runt kanten igen oppa halmen ett halmband för att inte mäskan skulle flyta ner kring kanten. Halmen skjölades över med kokhett vatten. Så kunde man ösa på mäskan på halmen som då stanna kvar på rösthalm och silades på så sätt, sen slog man varma vörten över rösten några gånger. Sen var

sötta, - , -

hösa, -ta, -e,

röstina

hade ofta 3 ber.

röstn

öven

enkögar

hålbänd n.

mäskn, best.

mäsk, m.

rösthålmn

vört, röstn

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

För Höggrön (Kypkoherdgrön) brukade komma ut med ett glas och se om
 man kunde se genom detta, sedan det fyller med vört. Man skulle kunna
 läsa genom glaset.

vörten färdig att kokas ihop till dricka.
 Detta tag en två timmar. I drickat hade man
 i kumben när det kokade, omkring en fyra
gräbnävar till en pannur. Inprimarne kallas gräbnävar
röstpinnar. När drickat var färdigkokat skulle
 det silas upp genom ett tagelsikt eller en
hummelsib, gjord av tagor, liksom en koeg, vari
 lades halm, som kumben skulle stanna i.
 När drickat svalnat så att det bara var
 gjumt ilades jästen, och drickat östes om
 i kitteln eller karet och övertäcktes för att
 jäsa till nästa dag, då det kunnades, det
 vill säga stappades på tunnor till förvaring.
 Tunnan hade ett sprund på övre sidan,
 ty tunnans lag på en fräställning. Detta
sprund skulle tätas med en bräda passande
 hålet, sedan lades askdeg omkring brädan och
 sprundet så att det blev lufttätt. Detta kallas

hümkräg m.

hümör

gräbnävar

röstpinar

(tagor)sikt n.

hümelsib

höggrön tagor

sväna sup.

güm

gütn, karet

kunnades

täpas
förvaring m.

sprund n.

askdeg

lufttät

N: 9

ULMA 10841. M. Pettersson. 1937
VSTM. FLÄCKEBO
Frgl. M 87

... mältnings- och brygg- ...

att äska tunnan. Mallet som nu är urkokat ^{äska, - , -}
 kallas mäsk och gavs åt djuren. Svän röst ^{mäsk}
 halmen åt korna. Ett svickhål måste ^{gas at järn}
 på en drickstunna annars rinner ej drickat ur
 Ett litet hål borras på öfre sidan intill sprundet ^{hög n. ^{pl.}}
 med en liten pinne uti att ta ur när man
 tappade drickat. Svickpinne kallas pinnen ^{svickpinne}
Tunnstappen var genomborrad och satt i tunnan ^{fästaxen}
 jämt med en mindre tapp att ta ur denna
 vid tappning, tapparne voro hindade med lin ^{lin n.}
 för att bli tät. Före bryggden skulle ^{bryggd.}
 enlag att ha i kar och drickstunna för ^{enlag m.}
 att få god smak och lukt i kärnen.
 Tunnan skulle nog kvättas inuti med ^{enris n.}
 eller gränviska i alla fogar, sedan hålles uti ^{gränviska}
 enlagen och fick stå något dygn, varm enlag. ^{fog m-ar.}
 Var drickat för varmt när man hade i jästen
 blev det varmjäset och då fortare surt. ^{varmjäse}

№ 10

Vid lunnningen av drickat hade man en lunnhatt ^{lunnhatt}
 vanligast av trä, i fyrkant, hopfogad av bräder ^{lunnbrät m.-ar}
jästen som fanns på botten i lunnan, förvarades ^{jästen}
 i en träbytta, som slops friskt vatten på. ^{dräbytta f.-or.}

Denna jäst användes vid bakning och till mista
 brygd. Den jäst som flyter ut ur drickskaret ^{drickskärr}
 vid stark jäsnning, kallas överjäst och ansågs ^{översjäst}
 starkast och dugligast. Man gick och lånade
 eller köpte jäst av varandra. Man fick
 ofta byta vatten på jästbyttan för att jästen
 skulle hålla sig frisk. ^{jästbyttan}
^{frisk}

Ordet svicka användes här, om lufthål på
 lunnan, svickhål och svickquime. ^{svicka f.}
 Närji hushåll bryggde för sig själva. Om ^{svickpötr, n.}
 man ej gav varandra smaka, såsom vört
 till bröd, vörtbröd. Choppa kokad av dricka ^{vörtbröd n.}
 och mjölk gick man till barnsängskvinnor ^{stoppa f.-or.}
 med. Det skulle då vara lite gammalt dricka

№ 11

Färdigt dricka var ej så gott till oss.

Om humnan ej var till riktigt så slog dricka slög dricka
 av sej. Blev det gammalt så smaka det av sej
ständi. Om dricka stod länge otunnat och stönde
 fäste i kärlet, så jäste då av sej. jäst de av.

Om något skrock vid brygging och jäsnings sej.
 har jag ej hört. Men om gätan om humle- skrok n.

störin som ryms i ett oxfjät har jag hört
 här också, Den ryms inte i ett oxbäs men öksbäs, n. ^{pl.}
~~ett~~ väl i ett oxfjät. Om en person är lång öksfjät, n. ^{pl.}
 och smal samt rak, sägs att han är rak som
 en humlestörin.

Några andra drycker som beretts här utom
 mattdrycker är just inga. Någon gång en erbæzdricka
 bärs dricka, men det har jag aldrig gjort. Hört
 att det krossas erbäis och kokas av, men om
 der till användes matt vet jag ej.

Björksöta tog pojkar och hade till dricka. björksöta f.

ULMA 10841. M. Pettersson. 1937

VSTM. FLÄCKEBO

Frgl. M 87

Man borrar hål i en björkstam och sätter
en pipa i hålet som saften fick rinna
genom ned i ett kär, som fästes under
pipan. Men det får ej förekomma nu
ty björkarna torkar efter den kuren.

Dricka kunde man göra av honungsvatten, man
skjöljde av honungskakorna det söta sedan mätta
honungen rummit ur och hade på humle och koka
samt jätte detta till dricka. Man rökte ifjäl bina
för när man skulle ha honung och den fick syft-
riina ur kakorna.

böra⁻,⁻,
[björkstam m.
"pipa f. - or
"gäl n. -^{el}.

"kur, m - ar

"hönungsvät^o

"hönungskakorna

"hönung m

"bi n. - n. pl.

Holmbo Fläckebo i Oktober 1937

Matilda Pettersson